

במי בוחר ה' לבעות את "המשכן"? אז והיום.

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. שלמות ליה, ל

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּעֶלְאֵל בֶּן אֹרִי בֶן זֹוֹר לְמִטָּה יְהוּדָה:

2. מש"ח שמות ליה, ל

ראו קרא ה' בשם בעלאל כו' בן חור למטה יהודה – הענין דמסירת נפש צריך להיות שלא בחקירה והתחכמות יתירה, ויהודה מסר עצמו בים במסירת נפש כמו דאיתא בתוספתא (ברכות ד-טז, סוטה לז) דסוטה, וכן חור מסר עצמו בעגל, (סנהדרין ז) דהחקירה תעכב [ברצון פנימית] מלמסור נפשו על קדוש השי"ת כעדות יעב"ץ החסיד, לכן אמר שבעבור זה שלא חקרו ולא נתחכמו יותר מדאי לכן וימלא אותו בחכמה וברעת כו' והבן.

3. שלמות י"ב, י"ט

שִׁבְעַת יָמִים שָׁמַר לֹא יִמָּצָא בְּבִתְיָכֶם כִּי כָל אֶחָד מִזִּמְתָּה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מֵעַדְתָּ יִשְׂרָאֵל בְּיָד וּבְאִזְרוֹ הָאָרֶץ:

4. מש"ח שמות י"ב, י"ט

ודע דהאמונה בד' בעשיית פסח ה' בדבר שיבוא הבחינה תיכף אם לא יתקיים דבר ד' בלילה הזה, אבל ענין המצה שאנו אוכלים על שלא הספיק בעצם להחמיץ. והנה השי"ת צוה אותם על כסף וזהב ושמלות והיו מכינים עצמם לילך למדבר לחוג חג ולעבוד ד' ועל מזון לא הכינו להם מאומה ולא שאלו את משה למה על שמלות צויתנו ואיך לא נכין מזונות ולכת בארץ לא זרועה אשר בטחון ואמונה כזאת הוא מפליא פלאות ובזכותם אחרים באים כמו"ש זכרתי לך חסד נעורייך כו' (סנהדרין דף ק) והוא ספור שבחא דישראל שלא הכינו מזון והלכו אחרי משה כבהמה בבקעה וכצאן אחרי הרועה ובוזה זכו לקבל תורה ולהיות עם ד' ושכינתו עליהם, ואם כן הגר שבא לחסות תחת כנפי השם ורוצה להכנס בתוך ישראל ואינו אוכל מצה רק חמץ בפסח ואינו חפץ דבר שעבורו זכו למעמד האלקי ולקבל התורה ודאי דהוא נכרת אלא אף ישראל גם כן נכרת, אבל בפסח וכל התורה כולה תורה אחת לכם ולגר ונכרתה מכם ומהגר.

וכן בכל התורה כתוב אזרח קודם לגר רק כאן כתוב גר קודם משום שע"י בטחון שלא בקשו ולא הכינו מזון ויצאו בחפזון והאמינו בד' וזכו להר סיני ולהעשות ישראל ואם כן על הגר פשוט קודם שבלא זה אינו שייך אל העם הישראלי והוי לא זו

אף זו שאף ישראל נכרת כיון שאינו משתבח בתהלתו ותפארתו שאבותיו היו מאמינים ובוטחים בד' ואשרי להם ולזרעם.

5. דברים י, כ-כ"א

(כ) אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבֹּק וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע: (כא) הוּא תְהַלְתֶּךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְּךָ אֶת הַגְּדֹלָתָ וְאֶת הַנּוֹרָאִת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ:

6. מש"ח דברים י, כ

את ד' וכו' ובו תדבק – רבינו משה (בספר המצות מ"ע ו) פירשו לענין להדבק בת"ח, והרמב"ן ביארו על הדבקות המיוחד ליחידים ישתוקקו לשמו בכל פעולותיהם ומחשבותיהם והמה מעון לשכינה. וזה אין מדרך המצוה על רמי המעלה לבד. אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה כ"א לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון שהפליג ירמיהו וקלל כל אשר שם בשר וזרועו (ירמיה יז, ה), ודוד בכל תהלותיו אחז בה בד' בטחתי כו' (תהלים כו), (בית) ישראל (בטחו) [בטח] בד' (קטו, ט), וישע"י אמר (כו, ד) בטחו בד' עדי עד. והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם, ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה, ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו, כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו, כל אלה הענינים נקבעו אצל השי"ת הוא מלכנו, הוא אבינו, אם כן הוא יושיענו (תפלת כתר וע' ישעיה לג, כב), ומסבת האמונה כי השם דבוק לנבראו להכין להם טרפם וצרכם ולהגן עליהם מהמדות והחולי והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט), והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם יותר מ'הם' על עצמם, אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושליז ושקט, ולא יעשה הסבות המוכרחות רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך. כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון, וזה הענין נקרא ובו תדבק, שכיון שייציר האדם שהוא דבוק לההשגחה העליונה מהשי"ת ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו ורוצה בהצלחת האדם יותר ממה שחפץ לבב האדם בעצמו, וכמו שדרשו (שמות רבה ב-ט) על כי ידעתי את מכאוביו, ובאג"ב (אגדת בראשית פ' סה) על מה אקוב כו', אז

האדם בטוח ונח ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו ומרגיש בהעדריו כביכול, וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל, וכמו שאמרו על קרא רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו (תהלים ס"פ לב), אפילו רשע ובוטח בד' חסד יסובבנו (ילקוט תהלים ס"ט תשיט), שבענין שהוא בוטח יושיעהו ד' מצד החסד. והנה ענין הבטחון חשב החסיד (חובת הלבבות סוף שער הבטחון) עשרה מדרגות והאחרונה העליונה שבכולן שימאס בעולם הזה ובמחמדיו, ויברח במחשבתו ונפשו וגופו אל ד', וישתעשע בזכרו בבדידות, ואם יהיה במקלות לא יתאוה כ"א לרצונו, ותטרידהו שמחתו באהבתו יותר משמחת אנשי העולם בעולם, וזה עצם הדביקות שכתב הרמב"ן והנה דברי יהושע לנו לעד, שקודם מותו צוה לישראל לבטוח בד' כי הוא ילחום עבורם ולא יבקשו סבות לבקש קרבת העמים ולהיות שלום עמהם ולהתחתן בם, רק יהיו בטוחים בד', כי הוא ירדפם וירשו את ארצם וע"ז אמר (יהושע כג, יח) כ"א בד' אלדיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה. ומלת עשיתם לעד, כי לא אמר כאשר הייתם, להורות שלחנו כאריות והיו בטוחים בד', ויורש מפניהם כו' [ולא מפני], ואתם כו' כי ד' אלדיכם הנלחם לכם, זהו מצות הבטחון האמיתית, ובענין המזון הראה להם למשמרת ענצנת המן (ע' מכילתא בלשח טז-לג), כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, וכל מי שדואג על מחר הוא מחוסר אמונה (סוף סוטה) (מח סע"ב), ובענין האויב במלחמה באו אזהרות בזה, אל ירך לבבכם (דברים כ, ג), ואל תחפזו, ואל תערצו כו', וכ"ז לאומה הישראלית בכללה, אבל לכל יחיד ויחיד באה מצות עשה ובו תדבק כמו שבארנו. ודרש הגמרא כתובות (ק"א:) הוא על קרא דולדבקה בו בסוף נצבים, שזה כתוב אחר לאהבה את ד' לשמוע בקולו ולדבקה בו, שקאי אל הדבקות אל הקול, הוא משיא בתו לת"ח, אבל ובו תדבק שבא אחר מצות יראה, הוא על הבטחון, שזה גדר האמיתי שלא לירא זולת השי"ת כי אינו מפחד משום אדם ואויב ושום סבה רק מהשי"ת, אחרי כי הוא בוטח בד' לבדו. ובעוה"ז העדר הבטחון גרם לדורנו להתרחק מת"ח ולהרחיק הבנים מת"ת כי יחקורו על התכלית מה תהיה אחריתם.

והמעייין יראה כי הבטחון גורם להדבק בת"ת. וזה דרוש ארוך אכמ"ל.

והנה השבת הוא באמת מיוחס להבריאה בכללה, כאשר בארתי לעיל פרשת ואתחנן (ה, יב), ואפ"ה לא ניתן רק לישראל, משום

שהשבת צריך לקיומו מדת הבטחון, שידע שכל הפרנסה קצובה אליו, ולכן ירמיהו אחר שהפליג על מדת הבטחון ואמר (יו, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בד', אמר אחר כך על השבת, כי הבוטח שמח על שביטת השבת, כי הלא המלאכה בשאר ימי החול הוטל עליו מהבורא יתברך לטעמים ידועים אליו, כמו שפירש החוה"ל, יעו"ש דבריו הנעימים, ושביטתו כשביטת העבד ששמח בשביטתו, שמאמין שאינו חסר אליו מההשגחת הבורא עליו בפרטיות, וזה שאמר (פ' ואתחנן ה, טו) וזכרת כי עבד היית במצרים יוציאך ד' אלוך כו', הרי השגחתו הפרטית עליך א"כ תאמין כי במה שתשבות בשבת לא תפסיד מאומה מפרנסתך, וברכת ד' היא תעשיר זה שבת (בראשית רבה יא-א), ועשירי בכל מפני שמכבדין את השבת (שבת קיט), וזה שאמר ע"כ צוך לעשות את יום השבת ולא צוה לעמים אחרים, כי הם לא ידעו מההשגחה הפרטיית ולא יוכלו לקיים שמירתו, ולכן אימת זכו להשבת קודם מ"ת כשנכנסו במדבר בארץ שממה ולא שאלו מאין יתפרנסו עם רב כזה, וזכרתי לך חסד נעורך כו' לכתך אחרי במדבר (ירמיה ר"פ ב), כיון שנכנסו לבטחון גדול כזה, וכשנתן להם המן נתן להם השבת, שנקל לבעלי בטחון כהם לשמור את השבת.

ולכן כאשר לקחו בניי הפסח והכינו אותו כי בחצות הלילה ימותו כל בכור מצרים היה הבטחון הנפלא ואמונה גמורה בד', כי אם לא היה ברגע זו לא נשתייר מהן שריד, לכן היו ראויים לקבל השבת, שלזה צריך להיות הבטחון והאמונה הגמורה, לכן נקרא שבת הגדול. ודו"ק.

7. דברים כ"ט, א-י

(א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשִׂה יְדֹוֹד לְעֵינֵיכֶם בְּאַרְצְךָ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרְצוֹ: (ב) הַמִּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֵת הַהִמּוֹפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם: (ג) וְלֹא נָתַן יְדֹוֹד לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנִים לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ד) וְאוֹכַף אֶתְכֶם אֲרֻבִּים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא כָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מַעֲלִיכֶם וְנִעַקְףָה לֹא בָלָתָה מַעַל רִגְלָךְ: (ה) לָזֶם לֹא אֶכְלֶתֶם וַיֵּין וְשִׁכָר לֹא שִׁתִּיתֶם לְמַעַן תִּדְּעוּ כִּי אֲנִי יְדֹוֹד אֱלֹהֵיכֶם: (ו) וּתְבֹאוּ אֶל הַמִּקְוֶה הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיזוֹן מִלֶּךָ וַיִּשְׁבֹּן וַעֲזָה מִלֶּךָ הַבֶּשֶׂן לִקְרָאתָנוּ לְמִלְחָמָה וְנָכֶם:

8. מש"ח דברים כ"ט, ג'

ובהתכת הכתובים אתם ראתם את כל אשר עשה ד' לעיניכם כו' המסות הגדולות וכו' ולא נתן לכם ד' כו' ואולך אתכם ארבעים שנה, נראה כי באמת לפי מצב הישראל במדבר, מן ירד מן השמים, ומים מצור החלמיש, שמלתם לא בלתה, עננים הולכים לפניו, מי הוא אשר יבחר לסור מדרך הטוב, ורק כמו שהיו ישראל בארץ, שכל ענינם היה עפ"י טבע, אך בזמן שעשו רצונו של מקום הוסיפו כח בפמליה של מעלה (ע' איכה רבה

א- לה), הוא הטבע המופקדה מהשגחה פרטית של השי"ת, עד כי בימי שמעון ב"ש עשו חטים כב' כליות כו' (תענית כג, חולין קיט: וע' רש"י שם), וכאשר יראה החכם בהנהגה שבימי דוד ושלמה, זהו תכלית ואושר הבריאה, רק הנהגתם הנסיית היה להשריש בלבבם יסודי הדת וללמדם כל פרטיה באותן מ' שנה, והמה היו סבה ויסוד להנהגת האומה עד היום אשר לא ימוש מפיהם דבר ד' עד עולם, (וכמו שפירשתי להלן (לב, ג) פסוק כי שם ד' אקרא), וזה שאמר אתם ראתם את כל אשר עשה ד' לעיניכם המסות הגדולות כו' ולא נתן ד' לכם לב לדעת כו' עד היום הזה, והיום הזה בכלל, כל זמן שאתם מושגחים בהנהגה הנסית לא הגעתם אל התכלית הנרצה, כי לזה לא צריך לב לדעת ועינים לראות כו', ואולך אתכם ארבעים שנה שמלתך כו' לחם לא אכלתם כו' למען תדעו [על ימים העתידים לבוא] כי אני ד' [המנהיג הנהגה נסית אשר על זה הונח שם ד'] אלודיכם [הוא כח כל כחות הטבעיים המשוּפעים מאתו בהשגחה פרטית], וכל מפעל ממנו יתברך בלא שום צד אמצעיית חלילה ויהיה זה קיום לימים הבאים לשמור דתו ולילך בדרכיו בעת אשר יהיה הנהגתכם טבעי. ודו"ק.

9. עין אי"ה ברכות ב, ז, ק"כ

הבטחון הוא מוגדר כשנשלים את חק ההשתדלות במה שהוא בידינו, ומה שאין יכולת שלנו מגיע לזה שם הוא מקום הבטחון. כי במקום שהיכולת מתגלה חלילה להשתמש בבטחון, שאין זה בטחון כ"א חוללות ומסה כלפי מעלה.

10. עין אי"ה שבת ב, ו, ק"ה

האומר אשתו ואותיר יש בו משום זרכי האמורי. השתיה הטבעית לאדם, שהיא מוכרחת לו יותר מן המזון, ושעל כן היא מובטחת ביותר לכל בעלי החיים, הצריכים לכך לקיומם, היא המים. והמים הרי מצויים לכל דורש ברוב העיתים. להורות על חמלת ד' על ברייתו, שהשקפה זו עצמה מכנסת את אור הבטחון בקרב הלב פנימה. וחרדת הרשעה משפיעה בתכונתה הרעה, שלילת הבטחון, עד אשר לא יוכל להאמין בסיפוק צרכי חייו. וגם בשתיה המפוזרת לכל, חסר יבאנו, וידאג פן לא ימצא לו אחר כך. זאת היא תכונת עזיבת ד', המשרשת כל מנוחה ונועם מכל רוח ונפש - הרי זה מדרכי האמורי.

11. עין אי"ה ברכות א, א, ק"א

גדול הנהגה מיגיע כפו יותר מירא שמים. דאילו בנהנה מיגיע כפו כתיב יגיע כפך כי תאכל אשריך וטוב לך.ואילו בירא שמים כתיב אשרי איש ירא ד' ואילו וטוב לך לא כתיב. ההרגשה המעולה של נהנה מיגיע כפו היא היותר שלמה וטובה של כל ההרגשות המוסריות שבאדם. כי בהיות חקוק בטבעו של אדם ההרגשה הטובה, שכיון שהוא חפשי בפעולותיו ויכול ע"י חריצותו להשתלם בעצמו בכל עניניו, אין מהראוי שישב בחיבוק ידים ויחפוץ שאחרים יעשו עבורו. וגם על ההשגחה האלקית ראוי שיקבע בנפשו שלא יאתה להיות

סומך כ"א במה שאין ידו מגעת להשתדל בעצמו. כי כל מה שיידו מגעת, זוהי השלמות שהשפיעה ההשגחה האלהית לתן לו כח לעשות חיל, כדי שיהי' בידו טובו. הכח המוסרי הזה יוביל את האדם אל רוממות מעלתו, כי ישתוקק ג"כ להשתלם בתורה בחכמה ובמעשים טובים, הכל כדי להיות נהנה מיגיעו, ולא יצטרך להיות מהניזונים בצדקה, ותדריכהו למעלות רמות יותר מההרגשה של יראת שמים המופשטת, שאף שתמריצהו לאחוז בעבודה, אבל יוכל להסתפק כמה פעמים במיעוט השתדלות, ולצאת ידי חובותיו ברעיונות טובים וקדושים הממלאים לבבו.

12. עין אי"ה שבת א, ב, קצ"ב

רבי ינאי בדיק ועבר. אין לך מדה טובה בעולם שלא תוכל להשתבש בידי הבריות ולגרום היפך מהמכוון שלה. ע"כ צריכים לעולם האנשים הגדולים להיות למופת בדרכיהם בחיים איך לישר את הדרכים, באופן שע"פ הנהגתם ילמדו מהם התכונות והמדות הטובות בגבולן ועצם טהרתן. אחת המדות היותר קדושות היא מדת הבטחון בשם השי"ת, הראויה להיות מתרחבת והולכת בנפש האדם. אמנם תכליתה היא קרבת אלהים הנמשכת ממנה, שהיא לעצמה השלמה גדולה, וגבורת הנפש בעז ד' הנמשכת ממנה בעת צר, שהאדם מוצא לו תמיד מחסה בשם ד'. וגם בעת אשר כל המסכות הטבעיות כבר חדלי כח הן להצילו מרעתן, עז ד' ישגבהו. אבל כמה צריך האדם להיות נזהר שהמדה היקרה הזאת שהיא אור העולם לא תהפך לרועץ, שלא תהי' הסבה לעצלות ולשפלות ידים, שהוא ההיפוך מההשלמה האמיתית של האדם. ע"כ כל מה שהאדם יותר דבק בקונו ויותר נאזר במדת הבטחון בשם ד', ראוי לו ביותר להראות זהירותו וזריזותו בכל הנוגע לפעולות אדם, למען ידעו כל העם כי העטרה הגדולה של מדת הבטחון, ככל המדות הקדושות הנמשכות מדעת ד' ויראתו הטהורה, רק את הטוב יביאו להולכי בדרך ד' באמת ואין עמן מכשול. ע"כ רבי ינאי בדיק ועברי, ובתכלית זהירותו לא מנע כל טורח התלוי ביד האדם להיות ניצל מכל תקלה ומכשול.

13. חזון איש אמונה וביטחון ב, ו'

אם כי עיקרי הבטחון מחובת הלב, ומסתעפים ממנו מצוות מעשיות, בחובה של מניעה מפעולות נגד חבירו, יש בזה גם גדרים בפעולות של השתדלות המותרת, ולפעמים הבטחון מתנגד להשתדלות ואוסר אמצעים מיוחדים. והנה נתחייבנו לדון במחשבתנו כל פעולה טרם עשייתה אם היא מוסכמת ממדת הבטחון. וחז"ל אמרו במד"ר מקץ כי השתדלותו של יוסף הצדיק לבקש משר המשקים והזכרתני, היתה כולוול במדת הבטחון. ואמרו: " אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים וגו', שבשכיל שפנה אל שר המשקים נתוסף לו שתי שנים." ר"ל יוסף שאין הצלתו תלויה בהשתדלות וכל מיד ד', אבל בהיות שנתחייב האדם בפעולות ולא לסמוך אנסא, חייב יוסף את עצמו לשמש בהזדמנות זו ולבקש משר המשקים. ואמנם בהיות שלפי תכונת הרהבים אין בטבעו לזכור ולהיטיב, אין ראוי

המעשה הזה רק מתוך יאוש, והמיואש עושה כל מה שיכול אף דברים הרחוקים מכל תועלת. אבל אין לבוטא לעשות כמו אלה, ואין פעולה זו מפעולות החובה, ויש במעשה זה כעין זריית אבק על זוהר האמונה ובטחון, ואחרי שאינה חובה היא אסורה. וכונת חז"ל על הפעולה ולא על מדת הבטחון של יוסף הלילה. וידע יוסף שאין עזר מבן אדם כלתי מיד ד' לבד, אבל מה שחייב עצמו לשאול משר המשקים לא ה' לפי קבלת חז"ל דין אמת, אלא לא ה' לו לפנות אל רהבים.

14. עין אי"ה ברכות א', א', קמ"ג

דרכי הבטחון הם השלמות האנושי, אמנם הם נחלקים, הבטחון הפשוט אם השעה צריכה לכך שיעשה נס, או מצד האדם המעלה שראוי לכך, אבל הבטחון התמידי הוא להיות בוטח בד' שיעזור בהשתדלותו. והנה אצל עניני הכלל מצינו סתירות, לפעמים ההשתדלות משובחת ומחוייבת ולפעמים תחשב חסרון. למשל מצינו במלחמת העי היתה כולה מלאה השתדלות ע"פ ד' ולעומת זה במלחמת גדעון נאמר לו "עוד העם רב למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ירי הושיעה לי", והוצרך למעט בהשתדלות טבעית. והדברים ניכרים שתלוי במצב המוסרי של העם, שתכלית כל סיבוב ההנהגה כולה היא להביא את אור דעת ד' במילואה לעולם, למען ימשך מזה כל הטובות הזמניות והנצחיות הנמשכות מידיעת ד' לאמתתה. והנה כשהאדם או העם בכללו עומד במצב מוסרי גבוה, אז הלא מהנהגה הטבעית שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד', כדברי הר"ן בדרשותיו ע"פ "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח כו", שבהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ד' ית' לתכלית הנשגב של השלמות האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כשמספיק לו צרכיו בדברים טבעיים, שצריך ע"ז השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח גופני ונפשי. והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאלו יעשה לו נס בפעם אחת להמצא לו מחסורו. ע"כ אמר "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי". ובציורך בהבנה אמתית כמה כח וכמה עוצם יד צריך עד כדי לבא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ד' דרושה, אז עי"ז ימשך מה שאמר "וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". אמנם בנפול העם ממעלתו ונשקע בהבלי החומר ואל פועל ד' לא יביט, אז בהרבות השתדלות לא יכיר כלל יד ד' ויאמר כי ידי הושיעה לי, ולא יבא בהנהגה טבעית אל שלמותו. ע"כ היו הניסים מחוייבים ומוכרחים בתחילת הכרת דעת ד'

בישראל "כי נער ישראל ואוהבהו", אהבת הנער והילד הוא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה. למשל אהבת הנער תהי' כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהי' כשיתן ג"כ לתוך פיו, ושל הגדול תהי' האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל להנות מיגיע כפו וחריצותו. ע"כ משובחים מאד הם הניסים בזמן ילדות האומה, והביאו את התכלית של דעת ד' וקרבתו, מה שלא היתה ההנהגה הטבעית יכולה להביא בשום אופן. אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאד שיתרגל בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות, בהרמת קרנו בכל הפרטים החמרים והמוסריים, מפני שיוכל כבר לשאוב דעת את ד' ממקור הטבע התמידית, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'". ע"כ במלחמת העי, שכבר היו ישראל מלומדים בניסים, ודעת ד' היתה קרובה ללבבם, היה דבר טוב ושלמות במה שעסקו הם עצמם בהצלחתם. כי בודאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ר סעדי ז"ל שאם ה' שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות היתה הנהגת השי"ת לנו ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומע"ט. אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו הרוחני ושכח אל מושיעו, לא היתה ההנהגה הטבעית לישועתו מביאה אל המטרה, ע"כ ה' צריך למעט בהשתדלות טבעית, וכביאור הפסוק "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי".

15. רבנו בחיי הקדמת מקץ

וידוע כי בטחונו של אדם מתחלק על שמונה חלקים. האחד הוא בתחילת תולדתו בוטח על שדי אמו מפני שהחלב מזונו וחיותו, וכענין שכתוב (שם כב, י) מבטיחי על שדי אמי: והשני הוא שבוטח אחר כך על אמו להאכילו מה שיערב לו ולהטעימו המתוק לחכו, וכענין שאמר דוד ע"ה (שם קלא, ב) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, יאמר דוד ע"ה שהיה משה ומדמה נפשו בבטחון ה' יתברך כגמול הבוטח על אמו: השלישי הוא שבוטח על אביו כי אחר שיגדל ותפקחנה עיני שכלו מעט יראה כי הוא ואמו תלויים על אביו, ואביו הוא עיקר ואז יתלה בטחונו באביו:

הרביעי הוא שיבטח על כוחו כאשר יגדל יותר וילמד אי זו מלאכה שתהיה באשר יוכל להתפרנס אז יסיר בטחונו מאביו וישים בטחונו בכוחו ותחבולותיו:

החמישי הוא שיבטח בהקב"ה כאשר יגדל יותר ויתחזק שכלו, ומתוך שיראה שאין כוחו ותחבולותיו כלום ויראה חסרון הבריות ופחיתותם וצורכם הגדול לחסדיו יתעלה, אז יסיר בטחונו אשר

היה לו בכוחו וישים בטחונו בהקב"ה בענינים שאין בידו כח ותחבולה להפיק אותם, כענין צורך נשמים בזמן הוריעה, או אם ילך בים והים הולך וסוער, או במדבר היות ולסטים, או בשוב והדבר היה בארץ, וכל הענינים האלו וכיוצא בהן שאין לו כח ותחבולה להמלט ישים בטחונו בהקב"ה, ומדריגה זו במדת הבטחון היא טובה אבל אין לה שלמות מפני שהוא כענין שאמר הנביא ע"ה (ירמיה ב, כז) ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו:

הששי הוא שיבטח בהקב"ה אפילו בדברים שיש לו בהן כח וקצת תחבולה, כגון מי שאפשר לו להתפרנס בסיבת מלאכה כבדה שהיא מינעת הפשר ומחזיר בטחונו להקב"ה שיפרנסהו בענין שיהיה נקל יותר:

השביעי הוא שיבטח בהקב"ה בכל הסיבות כולם בין שתהיה הסיבה קשה או קלה:

השמיני הוא שיבטח בהקב"ה בכל לבו ולא יתלה מחשבתו לסיבה מן הסיבות רק שירצה במה שהוא רצון הקב"ה, כלומר במה שהוא בריא או חולה עשיר או עני חפשי או אסור בבית האסורים. וכיון שרצון הקב"ה שיהיה לו אחד מן המאורעות והיסורין ההם והוא חפץ לדכאו בהם יש לו לחפץ בזה ואין לו לבקש סיבה, כי אם הוא משתדל ומבקש סיבה שינצל מן המאורע ההוא שהוא בו, משים חלק אחד מלבו בבטחון אותה סיבה ואיננו בוטח בהקב"ה בטחון שלם בכל לבו, ומי שהוא שלם במדת הבטחון יש עליו לבטוח בהקב"ה בכל לבו שהוא יתעלה בעל הסיבות כולן יזמין אליו הסיבות כפי מה שיצטרך. כן כתב הרב הגדול החסיד ר' בחיי בן פקודה ז"ל בספר חובת הלבבות שחיבר: ויראה לי כי מפני זה אמר (משלי ג, ה) בטח אל ה', ולא אמר בה', לבאר שהבטחון השלם בכל לבו הוא שיהיו כל מחשבותיו אל ה', כענין שכתוב (תהלים כה, טז) עיני תמיד אל ה', ואין ראוי לו לצדיק השלם במדת הבטחון לבקש סיבה, והעד על זה ענין אליהו, וכמו שהזכרתי בפרשה של מעלה והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבוקר וגו', והקב"ה הזמין לו אותה סיבה והוא לא בקש אותה, והנה זאת מדריגה עליונה מאד במדת הבטחון:

והנה יוסף הצדיק הבוטח בהקב"ה לפי שבקש משר המשקים שיהיה לו סיבה שיצא מבית האסורים, לכך לא הגיע למדריגה זו של בטחון ונענש בזה שנשאר שתי שנים יותר בעונש שתי מלות שאמר לו והזכרתי והוצאתני.